

УДК [37.017:17]378:78

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ЯК МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ У ВИЩІЙ МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

О. М. Олексюк

ORCID 0000-0002-7785-1239

Сучасна наука поставила у центр досліджень всеохоплюючу міждисциплінарність, що інтегрує різні галузі наукового знання навколо проблеми цілісного пізнання Людини. Духовний компонент, закладений в основі мистецької освіти, стане тим наріжним каменем, який підніме освіту на засадах інтегративності, міждисциплінарності, цілісності з метою розвитку духовного потенціалу особистості.

У статті розглянуто міждисциплінарність як механізм реалізації духовного потенціалу особистості у вищій мистецькій освіті, оскільки йдеться про відповідність організації освітнього процесу вимогам щодо формування уявлень цілісної картини світу, відповідного світогляду. В основі міждисциплінарності лежить наукова семантика: міждисциплінарність виконує синтаксичну роль, з одного боку, а з іншого, сприяє нароццуванню семантичних зв'язків у схемах та переходах між різними предметними галузями. Розкрито пріоритетні позиції міждисциплінарності, показано, що інтеграції наукових знань є універсальним способом трансляції культурно-історичного досвіду, умовою розгортання духовних сутнісних сил людини засобами мистецтва.

З метою модернізувати глобальний соціум через позитивну стратегію функціонування цивілізованих співтовариств, необхідно досягти взаєморозуміння в оцінці міждисциплінарності як вирішальної і знакової умови в системі міжсуб'єктних відносин. Інтегрований конструктор міждисциплінарності володіє духовним потенціалом, який допомагає здійснити рефлексію оптимальних варіантів проектування, вибору і узгодження взаєморозуміння. Все це відкриває значний ресурс в подоланні негативних тенденцій, досягненні консенсусу в просторі сучасного соціуму.

Ключові слова: духовний потенціал, особистість, вища мистецька освіта, міждисциплінарність, механізм реалізації.

Постановка проблеми. Розвиток духовного потенціалу майбутніх фахівців органічно пов'язаний з проблемами соціально-педагогічних перетворень, які орієнтують на демократизацію соціальних інститутів освіти, її гуманізацію, на повернення до національних культурно-історичних традицій. У цьому зв'язку необхідним є виділення механізмів, що забезпечують ефективний розвиток і реалізацію духовного потенціалу особистості у вищій мистецькій освіті.

Українське суспільство живе нині в непростий період, який характеризується суперечливістю і складністю соціально-економічних, політичних і культурних процесів. Історичний досвід свідчить, що держава руйнується, якщо життєдіяльність громадян не супроводжується єдиною, оптимістичною ідеєю, стійкими духовними цінностями. У дослідженнях багатьох вітчизняних філософів, педагогів і психологів зазначається, що кризові процеси в духовно-ідеологічній сфері, руйнація морально-етичних норм й ідеалів та, як наслідок, — важка ситуація в економіці та екології — все це змушує людей звертатися до підтверджених багатовіковою історією невмирущих цінностей національної культури України. Наблизити людство до світової гармонії — гармонії Духу, Людини й Природи — можливо лише за активного використання духовних і культурних сил народу.

Аналіз останніх досліджень. Незважаючи на наявність концепцій та програм розвитку освіти в Україні, одним із актуальних завдань залишаються активізація досліджень у галузі стратегії, прогнозів та критеріальної бази для оцінки стану і спрямованості розвитку освіти. Це спонукає до пошуків механізмів реалізації духовного потенціалу особистості у вищій мистецькій освіті як предмета дослідження. Значний внесок у розробку механізмів здійснено вітчизняними (О. Комаровська, Г. Локарева, Г. Ніколаї, О. Олексюк, Г. Падалка, І. Полубоярина, О. Реброва, Я. Сверлюк, С. Шип та ін.) та зарубіжними вченими (Іонас Кевішас, Ядвіга Укхіла-Зроскі, Малгожата Каньовська, Александра Земан, Войтек Марквіца та ін.).

Мета статті – висвітлити міждисциплінарне дослідження розвитку духовного потенціалу особистості у вищій мистецькій освіті.

Виклад основного матеріалу. Сучасна ситуація в освіті свідчить про зростання впливу змістового компонента педагогічного процесу на стратегію розвитку суспільства. Стан соціальних структур значною мірою залежить від духовного потенціалу особистості. Це означає, що традиційне розуміння освіти як оволодіння системою знань, умінь і навичок набуває іншого сенсу, переосмислюється, коли йдеться про становлення постіндустріальної соціальної реальності і постмодерністської культури. Розмірковуючи про умови пізнання в сучасному соціумі, Ж.-Ф. Леотар

(Lyotard, 1989) сформулював таку робочу гіпотезу: статус знання змінюється в міру вступу суспільства в те, що відоме під назвою «постіндустріальна епоха», і в міру входження культури в те, що відоме під назвою «епоха постмодерну». Змінюється не лише соціальне, а й культурне середовище людської життєдіяльності. Цілком очевидно, що людина впливатиме на хід соціальних і культурних процесів, спираючись на результати пізнання. Однак її знання, уміння й навички щодо того, аби відігравати конструктивну роль у постіндустріальному світі, мають позбутися технократичного пафосу і віддати перевагу духовним інтенціям. І не випадково науковці почали замислюватися над питанням про те, що суто економічного розв'язання проблеми соціуму не існує, що нині необхідно синтезувати економіку з «науками про дух».

Отже, сучасне уявлення про освіту як феномен вітчизняної і світової культури, як силу, здатну долати суперечності цивілізації, джерело неперервного розвитку людини в професії вимагає всебічного міждисциплінарного дискурсу. Глибокий аналіз змісту мистецької освіти передбачає дослідження інтеграції наукових знань, адже йдеться про універсальний спосіб трансляції культурно-історичного досвіду, умов розгортання духовних сутнісних сил людини засобами мистецтва.

Однією з провідних тенденцій розвитку освіти, зокрема, мистецької, у новому тисячолітті є інтеграція різних модернізаційних процесів. Ключовою проблемою нашого часу, а отже, і головним питанням теорії і практики мистецької освіти, є відношення загальнолюдських цінностей і життєвої реальності людини. На нашу думку, стратегічним завданням педагогіки мистецтва є усвідомлення потреби завжди пам'ятати про вічність і вищу духовну дійсність. Це необхідно ще й тому, що пошук загальних інваріантів світоглядних комплексів стає одним із найважливіших напрямів сучасної музичної освіти.

Ціннісний простір мистецької освіти потенційно передбачає пошук інтегрованих знань, що ґрунтується на використанні в класичній структурі наукового пізнання неklasичних підходів. У цьому зв'язку дедалі більше піддається сумніву можливість існування «чистого» негуманітарного знання, що ґрунтується на законах, аналогічних законам класичного природознавства.

Як відомо, культ досвідного і теоретичного природознавства ХХ ст. створив передумову для зростання раціоналізації суспільства та нігілістичних настроїв, оскільки породив надії на створення наук, що повністю виключали ціннісний підхід. Поряд з цим виникла й інша можливість: побудова наукового знання шляхом включення в нього ціннісного підходу при його одночасному, більш глибокому раціональному

осмисленні. Реалізація останньої можливості характеризує низку напрямів методології наукового пізнання, насамперед, неокантіанства баденської школи. Значення ціннісного відношення, акцентоване цим напрямом, треба враховувати у світлі трагічного досвіду нігілістичного заперечення вічних цінностей. З нашого погляду, у ціннісному підході слід вбачати один із варіантів розв'язання проблеми обґрунтування інтеграції гуманітарного і природничого знання. Під ціннісним підходом розуміємо визнання ідеального й абсолютного, яке людина ставить вище за себе і над собою. Заперечення цінностей означає заперечення гуманітарності, тому будь-яка наука про людину має визначати своє ставлення до цінностей.

Одним із завдань модернізації вітчизняної системи освіти є створення принципово нових галузей знання, інтегративних курсів, блоків навчальних предметів, їхніх варіативних модулів, що можуть стати основою оптимального розвитку особистості. Сучасна педагогічна наука має певні здобутки у визначенні принципів добору змісту й особливостей структури інтегративних знань (А. Карпов, Г. Монахова, О. Теремов та ін.). Так, скажімо, в концепції О. Теремова визначено одну з передумов формування інтегративного знання у школі — семіотичний підхід з урахуванням неоднорідності освітнього середовища. Автор пропонує використовувати опозиційні пари, наприклад: природа й культура, картина світу і образ світу, тіло і дух, пояснення і розуміння тощо. Інтегративне знання існує лише в умовах переходу від одних альтернативних понять і образів до інших.

Другою передумовою формування інтегративного знання О. Теремов (Теремов, 2007, с. 11) називає цілісність пізнавальної, комунікативно-поведінкової, емоційно-ціннісної сфер діяльності учнів. Завдяки цьому забезпечується:

- спадкоємність у розвитку знань і вмінь учнів за роками навчання в межах одного чи декількох споріднених навчальних курсів;
- використання знань, умінь і навичок, набутих при вивченні одних навчальних предметів у процесі освоєння інших;
- оптимальний вибір дидактичних засобів, методів і організаційних форм навчання.

Автор виділяє три сфери в складі інтегративного знання: загальнонаукову, конкретнонаукову і загальнокультурну. Їх утворюють дидактичні одиниці, які формують зміст природничо-наукових і гуманітарних предметів.

Варто зазначити, що ці сфери знання дають змогу визначити рівні його представлення. Перший — пов'язаний з інтеграцією змісту освіти на основі спільності понять, теорій, законів у розділах одного навчального

предмета. Другий рівень інтеграції відображує дидактичний синтез, який здійснюється у межах змісту окремих навчальних предметів, наприклад, на інтегративному уроці, оглядовій лекції, комплексному практичному занятті тощо. Третій рівень інтеграції пов'язаний із створенням інтегративного курсу, що втілює найвищий рівень цілісності змісту, спільності понять, теорій, законів, ідей, концепцій тощо. Розробка інтегративних курсів з метою виявлення системоутворювальних компонентів, що сприяють встановленню взаємозв'язку між природничими і гуманітарними предметами, є, на думку О. Теремова, вельми перспективною (Теремов, 2007, с. 19-20).

Системоутворювальні компоненти інтегративного знання — історико-наукові, історико-культурологічні, проблемно-орієнтовані — актуалізують зміст і структуру освіти, перетворюють (що є найголовнішим!) окремі предметні знання у світоглядні рівні освоєння дійсності (світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння).

Висновки. Визначивши найсуттєвіші концептуально значущі для теорії і практики підходи до розвитку духовного потенціалу особистості у вищій мистецькій освіті, здійснимо основний висновок про те, що лише за умови міждисциплінарної інтеграції наукових знань можна забезпечити зростання ролі духовного виховання і формувати на цій основі культуру духовної безпеки особистості у вищій мистецькій освіті.

Література

1. Комаровська О. А. Художньо обдарована особистість : сутність, реалії, розвиток : монографія. Івано-Франківськ : НАІР, 2014. 412 с.
2. Олексюк О. М. Інтеграція духовного потенціалу мистецької та природничо-наукової освіти у контексті постнекласичної парадигми. *Духовність особистості в системі мистецької освіти* : зб. пр. наук. шк. д-ра пед. наук, проф. О. М. Олексюк. Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. Вип. 3. 138 с. С. 3-10
3. Реброва О. Є. Міждисциплінарні та синтезуючі методичні засоби стимулювання художньо-ментального досвіду майбутніх учителів музики та хореографії. *Наука і освіта*, 2015. № 2. С. 101-106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2015_2_21
4. Теремов А. В. Интегративные тенденции в естественнонаучном и гуманитарном образовании школьников: автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». Москва, 2007. 45 с.
5. Шип С. В. Категория духовной музыки в педагогическом контексте. Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття : матер. II Міжнарод. наук.-практ. конф., Київ, 14—15 квіт. 2016 р. / МОН України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. ; за заг ред. В. О. Огнев'юка; [редкол.: В. О.

Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, К. Ю. Бацак та ін.]. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 752 с. С. 329-338.

6. Uchyla-Zroski J. *Wartosci w muzyce. Interpretacja w muzyce jako proces tworczy*. Wydawnictwo Uniwersytetu Slaskiego, Katowice 2013. 348 p.
7. Kievisas J. *Ugdymo dvasingumas* : kolekt. monografija. 2012. 187 p. ISBN 978-9955-20-739-9
8. Lyotard J.-F. *The Postmodern Condition : A Report on Knowledge. Theory and History of Literature*. Manchester, University Press. 1989. Vol. 10. P. 160.

References

1. Komarovska, O. A. (2014). *Khudozhno obdarovana osobystist : sutnist, realii, rozvytok [Artistically gifted personality: essence, realities, development]*: monograph. Ivano-Frankivsk: NAIR (ukr).
2. Oleksiuk, O. M. (2018). *Intehratsiia dukhovnoho potentsialu mystetskoi ta pryrodnycho-naukovoї osvity u konteksti postneklasychnoi paradyhmy*. [Integration of the spiritual potential of artistic and natural science education in the context of the post-classical paradigm]. *Dukhovnist osobystosti v systemi mystetskoi osvity*: zb. pr. nauk. shk. d-ra ped. nauk, prof. O. M. Oleksiuk, # 3, 3-10 (ukr).
3. Rebrova, O. Ye. (2015). *Mizhdystsyplinarni ta synteziuchi metodychi zasoby stymuliuвання khudozhno-mentalnoho dosvidu maibutnykh uchyteliv muzyky ta khoreohrafiї*. [Interdisciplinary and synthesizing methodological means for stimulating artistic and mental experience of future music and choreography teachers]. *Nauka i osvita*, #2, 101-106. Retrived from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2015_2_21 (ukr).
4. Teremov, A.V. (2007). *Integrativnye tendentsii v estestvennonauchnom i gumanitarnom obrazovanii shkol'nikov [Integrative tendencies in the natural-science and humanities education of schoolchildren]*. (Abstract of the Doctor of Pedagogical Sciences Thesis). Moscow (rus).
5. Shyp, S. V. (2016). *Kategoriya dukhovnoy muzyky v pedagogicheskom kontekste [The category of sacred music in pedagogical context]*. *Profesiina mystetska osvita i khudozhnia kultura: vyklyky XXI stolittia [Professional art education and art culture: challenges of the 21st century]*: materialy II Mizhnarod. nauk.-prakt. konf., Kyiv, April, 14-15, 2016. Kyiv: Kyiv B. Grinchenko university (rus).
6. Uchyla-Zroski, J. (2013). *Wartosci w muzyce. Interpretacja w muzyce jako proces tworczy [Values in music. Interpretation in music as a creative process]*. Wydawnictwo Uniwersytetu Slaskiego, Katowice.
7. Kievisas, J. (2012). *Ugdymo dvasingumas*: collective monograph [Educational Spirituality]. ISBN 978-9955-20-739-9 (lit)
8. Lyotard, J.-F. (1989). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. Theory and History of Literature*, Vol. 10.: Manchester, University Press (eng).

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОСТЬ КАК МЕХАНИЗМ РЕАЛИЗАЦИИ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦИАЛА ЛИЧНОСТИ В ВЫСШЕМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ

О. Н. Олексюк

Современная наука поставила в центр исследований всеобъемлющую междисциплинарность, интегрирующую различные области научного знания вокруг проблемы целостного познания человека. Духовный компонент, заложенный в основе художественного образования, станет тем краеугольным камнем, который поднимет образование на основе интегративности, междисциплинарности, целостности с целью развития духовного потенциала личности.

В статье рассмотрена междисциплинарность как механизм реализации духовного потенциала личности в высшей художественной образовании, поскольку речь идет о соответствии организации образовательного процесса требованиям по формированию представлений целостной картины мира, соответствующего мировоззрения. В основе междисциплинарности лежит научная семантика: междисциплинарность выполняет синтаксическую роль, с одной стороны, а с другой, способствует наращиванию семантических связей в схемах и переходах между различными предметными областями. Раскрыты приоритетные позиции междисциплинарности, показано, что интеграция научных знаний является универсальным способом трансляции культурно-исторического опыта, условием развертывания духовных сущностных сил человека средствами искусства.

С целью модернизации глобального социума через положительную стратегию функционирования цивилизованных сообществ необходимо достичь взаимопонимания в оценке междисциплинарности как решающего и знакового условия в системе межсубъектных отношений. Интегрированный конструкт междисциплинарности обладает духовным потенциалом, который помогает осуществить рефлексию оптимальных вариантов проектирования, выбора и согласования взаимопонимания. Все это открывает значительный ресурс в преодолении негативных тенденций, достижения консенсуса в пространстве современного социума.

Ключевые слова: *духовный потенциал, личность, высшее художественное образование, междисциплинарность, механизм реализации.*

INTERDISCIPLINARITY AS A MECHANISM OF IMPLEMENTATION OF THE SPIRITUAL POTENTIAL OF PERSONALITY IN HIGHER MUSIC EDUCATION

O. M. Oleksiuk

Modern science has put in the center of research a comprehensive interdisciplinary approach, integrating various branches of scientific knowledge around the problem of the complete knowledge of Man. The spiritual component, based on the artistic education,

will become the cornerstone which will raise education on the basis of integrity, interdisciplinarity, and integrity in order to develop the spiritual potential of the individual.

The article deals with interdisciplinarity as a mechanism for realizing the spiritual potential of the individual in higher artistic education, since it is a question of the conformity of the organization of the educational process with the requirements for the formation of representations of a coherent picture of the world, a corresponding world outlook. The basis of interdisciplinarity lies in the scientific semantics: interdisciplinarity performs a syntactic role, on the one hand, and on the other, contributes to the growth of semantic connections in schemes and transitions between different subject areas. The priority positions of interdisciplinarity are revealed, it is shown that the integration of scientific knowledge is a universal way of translating cultural and historical experience, a condition for the deployment of spiritual essential forces of man by means of art.

In order to modernize the global society through a positive strategy for the functioning of civilized communities, it is necessary to reach an understanding in the assessment of interdisciplinarity as a decisive and significant condition in the system of inter-subjective relations. The integrated construct of interdisciplinarity has a spiritual potential, which helps to realize the reflection of the optimal options for designing, choosing and harmonizing mutual understanding. All this opens up a considerable resource in overcoming negative tendencies, reaching consensus in the space of modern society.

Key words: *Spiritual potential, Personality, Higher artistic education, Interdisciplinarity, Mechanism of realization.*

Олексюк Ольга Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики музичного мистецтва Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна).
E-mail: o.oleksiuk@kubg.edu.ua

Oleksiuk Olha Mykolaivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Head of Chair of Theory and Methods of Musical Art, Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine).
E-mail: o.oleksiuk@kubg.edu.ua